

Samalta viivalta -tutkimusohjelma kartoittaa ratkaisuja lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) syksyllä 2021 käynnistämän ohjelman tavoitteena on selvittää lapsiperheköyhyyden laajuutta, kohdentumista ja syvyyttä Suomessa. Lisäksi ohjelmassa vauhditetaan kokeilutoimintaa ja etsitään vaikuttavia toimia köyhyyden ja sen haittojen vähentämiseksi.

Lapsiperheköyhyys on niukkuutta, joka estää tai haittaa lasten oikeuksien, tarpeiden ja potentiaalinen toteutumisen. Se voi ilmetä esimerkiksi niin, että lapsi ei kehtaa pyytää kavereitaan kylään köyhyyden leiman pelossa. Taloudellinen niukkuus voi myös estää harrastusten aloittamisen ja haitata koulunkäyntiä.

Lapsiperheköyhyyttä on hankala mitata, mutta sen laajuutta voidaan arvioida tulopohjaisilla mittareilla. Vuonna 2019 noin joka kymmenes lapsi kuului pienituloisiin eli köyhyyksriskissä oleviin perheisiin [1].

Esimerkiksi yksinhuoltajataloudelle, jossa on alle 14-vuotias lapsi, pienituloisuus tarkoittaa elämistä alle 1 700:lla verojen jälkeisellä eurolla kuukaudessa. Summa ei huomioi asumiskuluja, mahdollisesti ulosottoon siirtyneitä tuloja, terveystoimenpiteitä, vammaisuuteen liittyviä lisäkuluja tai muita välttämättömiä kuluja.

Toimeentulotukea, jota voidaan pitää vaihtoehtoisena taloudellisen niukkuuden mittarina, käytti noin 10 prosenttia lapsiperheistä vuonna 2020 [2].

Lapsiperheköyhyys koskettaa siis valittavan monen lapsen arkea. Kokonaiskuva ilmiön laajuudesta ja ennen kaikkea sen ratkaisumahdollisuuksista on kuitenkin hajanainen. Itla käynnisti syksyllä 2021 monivuotisen Samalta viivalta -lapsiperheköyhyys-ohjelman, joka tarttuu tähän haasteeseen. Ohjelmaa johtaa Itlan kehitysjohtaja, yhteiskuntatieteiden tohtori Tiina Ristikari.

– Tutkimusohjelma ei vain lisää ymmärrystä lapsiperheköyhyydestä ja sen kielteisistä vaikutuksista yleisellä tasolla, vaan tavoitteellisesti etsii ratkaisuja. Ohjelmalla on selvä missio: vähentää lapsiperheköyhyyttä ja sen lapsille aiheuttamia haittoja, Ristikari toteaa.

Tavoitteena on selvittää lapsiperheköyhyyden laajuutta, kohdentumista ja syvyyttä Suomessa. Tutkimusohjelmassa myös etsitään vaikuttavia toimia lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi ja vauhditetaan aihetta koskevaa kokeilutoimintaa.

Kokonaisbudjetti on noin 1,2 miljoonaa euroa. Osana ohjelmaa Itla lahjoitti lapsiperheköyhyyden tutkimukseen keskittyvän profes-

suurin Tampereen yliopistoon. Ohjelmaa toteuttaa lisäksi kaksi Itlaan palkattua tutkijaa.

TRANSLATIONAALINEN TUTKIMUSOTE YHDISTÄÄ KÄYTÄNNÖN JA TUTKIMUSTYÖN

Ohjelmalla on osallistava ja translationaalinen lähestymistapa lapsiperheköyhyyteen. Translationaalisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteet nousevat käytännöstä ja arjesta. Tutkimuksen tuotokset puolestaan käännetään takaisin käytäntöön.

– Aktiivisella vuoropuhelulla varmistamme, että esitämme relevantteja tutkimuskysymyksiä ja että tutkimuksen tuotoksista on aidosti hyötyä, Ristikari sanoo.

Tutkimusohjelma koostuu neljästä työpaketista.

Ensimmäisen paketin teema on ”missä mennään”. Siinä selvitetään muun muassa, miten lapsiperheköyhyys on kehittynyt viime vuosina Suomessa ja miten lapsiperheköyhyys liittyy ylivelkaantumiseen, työllistymisen esteisiin sekä terveyteen.

Toisessa työpaketissa etsitään ratkaisuja – eikä ainoastaan sosiaaliturvasta, vaan ennakkoluulottomasti myös palvelujärjestelmän ja arjen tasolta.

– Esimerkiksi tiedämme, että työssäkäynti on lapsiperheköyhyydeltä suojaava tekijä. Mutta lapsiperheillä työssäkäyntiä voivat

”Mekanismit ovat arjen, palveluiden ja sosiaaliturvan risteyskohdissa.”

vaikeuttaa lasten hoito ja arjessa jaksaminen. Mekanismit ovat siis arjen, palveluiden ja sosiaaliturvan risteyskohdissa. Emme voi löytää ratkaisuja ymmärtämättä arjen prosesseja ja vaikeuksia, Ristikari sanoo.

Kolmannessa työpaketissa kehitetään innovatiivisia tiedonvaihdon menetelmiä. Tässä hyödynnetään Tiedoneuvonnan kehittämishanke Sofin lanseeraamaa ilmiöpöytämallia. Ilmiöpöydissä tuodaan yhteen tutkijat ja asiantuntijat, syntetisoidaan olemassa olevaa tietoa ja hahmotetaan keskeiset ratkaisemattomat tutkimuskysymykset.

Neljännessä paketissa rakennetaan tutkijoiden ja asiantuntijoiden yhteistyöverkostoja. Suomessa tehdään korkeatasoista lapsi-

perheköyhyyteen liittyvää tutkimusta. Itlan ohjelman tarkoituksena ei ole tehdä kilpailevaa tutkimusta, vaan tukea korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten työtä luomalla yhteistyöverkostoja.

LASTEN NÄKÖKULMAT ON ASETETTAVA KESKIÖÖN

Ristikarilla on mittava kokemus rekisteriaineistoista ja huono-osaisuuden tutkimuksesta. Hän johti Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kohortti 1987 -tutkimusta, joka uudisti suomalaista rekis-

”Tarvitsemme osallistavaa lähestymistapaa varmistamaan, ettei tutkimuksen ja arjen välille synny kuilua.”

teritutkimusta. Ristikari on Suomen viitatuimpia lapsuuden ja huono-osaisuuden tutkijoita.

Ristikari painottaa, miten tärkeää on ymmärtää samaan aikaan sekä ilmiön laajuutta kuvaavia tilastoja että arkea niiden taustalla. Suomen ainutlaatuisista rekisteriaineistoista voidaan laskea luotettavasti monia lapsiperheköyhyyteen liittyviä lukuja. Tarvitaan kuitenkin kosketuspintaa arkeen, jotta ymmärretään, mitä nämä luvut oikeastaan kuvaavat.

– Köyhyysriski, ylisukupolvinen huono-osaisuus tai työssäkäynnin esteet eivät välttämättä ole niitä sanoja, joilla lapset kuvaavat arkeaan. Tarvitsemme osallistavaa lähestymistapaa varmistamaan, ettei tutkimuksen ja arjen välille synny kuilua.

Tutkimusohjelmassa asetetaan keskiöön lasten ja nuorten oikeus saada äänensä kuuluviin. Sidosryhmiä otetaan mukaan laajasti.

Osallistavassa tutkimusasetelmassa lapsiperheköyhyyttä kokee neet ovat enemmän kuin aineistojen datapisteitä. He sparraavat ja haastavat, ohjaavat tutkimusten suuntaa, oikovat väärinymmärryk-

siä ja etsivät ratkaisuja yhdessä tutkijoiden kanssa. Aito osallistavuus vaatii tutkijoilta kykyä tarkastella omia ennakkokäsityksiään kriittisesti.

Suomessa lasten ja nuorten ohjausryhmät ovat harvinaisia tutkimushankkeissa, mutta ulkomailta niistä on saatu hyviä kokemuksia. Esimerkiksi Britanniassa on perustettu lasten oma köyhyyskomissio, jossa lapset ovat johtaneet lapsiperheköyhyyteen liittyvää tutkimusta. Itlan ohjelmassa tullaan ottamaan oppia tämän kaltaisista kokemuksista. ●

Tutkimusohjelman etenemisestä ja tuotoksista kerrotaan Itlan kanavissa ja ohjelman verkkosivuilla www.samaltaviivalta.fi.

Kooste ohjelman ensimmäisestä ilmiöpöytäkeskustelusta tässä lehdessä sivulla 13.

AAPO HIILAMO
MSc, VTM
erikoistutkija, Itla

Lisätietoja:
TIINA RISTIKARI
YTT
kehitysjohtaja, Itla
vieraileva tutkija, THL

LÄHTEET:

- 1 Suomen virallinen tilasto (SVT). Tulonjakotilasto. www.stat.fi/til/tjt/2019/01/index.html (2021)
- 2 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä (ind. 5097). <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/metadata/indicators/5097> (2021)